

Ruiter voor de Republiek

Dit boek kwam tot stand met steun van
Boelstra Olivier Stichting en Ottema-kingma Stichting.

© 2023 Joost Kingma | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp: Bart van den Tooren

Binnenwerk: Peter Boersma

Kaarten: André Diepgrond / In Ontwerp, Assen

Afbeeldingen omslag: De overgave van Utrecht in 1672 (detail), Lambert de Hondt II, Centraal Museum Utrecht. (Belegering); Ignatius van Kingma, schilder onbekend, Poptaslot, Marssum (Portret).

ISBN 978 90 5615 821 7

NUR 680

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

Noordboek is onderdeel van

20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

RUITER
VOOR DE
REPUBLIEK

IGNATIUS VAN KINGMA
EEN FRIESE KOLONEL IN HET
RAMPJAAR 1672

Joost Kingma

NOORDBOEK

INHOUD

Voorwoord	7
1 Het rampjaar 1672	11
2 Van Kinghum naar Kingma	53
3 Jonge jaren en studentenleven	71
4 Margaretha en ‘speelkind’ Johan	87
5 Trots en tragiek	95
6 Strijd om de erfenis	141
7 Kingma State	151
Bijlagen	176
Literatuur	181
Illustratieverantwoording	184
Noten	187

VOORWOORD

Het jaar 1672 staat in het collectieve geheugen van Nederlanders gegrift als het Rampjaar. In dat jaar wordt de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden overrompeld door een gecombineerde aanval van de Franse Zonnekoning Lodewijk XIV, de Engelse koning Karel II en de strijdlustige bisschoppen van Munster en Keulen. De Fransen en Duitsers vallen aan over land, de Engelsen over zee. De Franse koning laat niets aan het toeval over. Nooit eerder aanschouwt Europa een groter landleger dan de troepenmacht die de koning nu inzet; het laatste uur voor de puissant rijke Republiek lijkt aangebroken. Tot overmaat van ramp worden de machtige Hollandse raadpensionaris Johan de Witt en zijn broer Cornelis door een woedende volksmenigte in Den Haag vermoord.

De gebeurtenissen van dat jaar zijn zo traumatisch dat ze worden samengevat in de woorden ‘De regering radeloos; Het volk redeloos; Het land reddeloos’. Toch zal het kleine, maar dappere landje met grote militaire inspanning en een portie geluk aan de ondergang ontsnappen.

Kolonel Ignatius van Kingma (1621-1700) is een van de strijders aan de zijde van de Republiek. Jaren geleden kreeg ik stukken uit het archief van de voormalige Kingma State nabij Franeker onder ogen. Ignatius van Kingma bleek het laatste familielid dat op deze voorname state woonde. Deze Friese oudoom was kolonel in de cavalerie met een eigen regiment ruiters, en diende voor de Friese Staten en de Republiek. Bij mij doemde een beeld op van een intrigerend familielid, een Kingma met een verhaal.

Ik vroeg me af hoe zijn leven eruit had gezien en welke rol hij speelde in de Hollandse Oorlog, die we vooral kennen van het Rampjaar 1672. Na onderzoek kwam ik tot de conclusie dat zijn cavalerieregiment inder-

daad op veel fronten bij deze oorlog was betrokken en hij ook voor en na die oorlog overal inzetbaar was als cavalerieofficier, als ruiter voor de Republiek.

In 1672 heeft hij al studies in Franeker en Utrecht, de geboorte van een zoon die hij niet erkent, een militaire loopbaan van bijna vijftieng jaar en twee huwelijken met drie jonggestorven kinderen achter de rug. Ook heeft hij de Kingma State, het familiehuis met landerijen nabij Franeker, uitgebouwd tot een uitgestrekt buitengoed.

In zijn levensverhaal, vervuld van trots en tragiek, ga ik u meenemen. Met de focus op zijn rol in het Rampjaar, als een soort *pars pro toto* van het verhaal over de moedige strijd van de Republiek tegen haar belagers.

– KANTTEKENING BIJ DEZE LEVENSSCHETS

De lezer die een diepgravende, wetenschappelijke studie naar Ignatius van Kingma verwacht moet ik teleurstellen. Met dit boek wil ik een brede schare van lezers bereiken, van familieleden tot geïnteresseerden in Friese geschiedenis of militaire historie. Het gaat me ook meer om een te behappen verhaal dan om volledigheid van feiten, zo die al bestaat.

Ik noem dit verhaal met opzet geen biografie, maar een ‘levensschets’. Waarom?

Er is een lastig probleem op te lossen. Hoe kun je iemand tot leven wekken als er weinig tot geen persoonlijke documenten zijn, uitgezonderd zakelijke correspondentie, notariële akten en rechtszaken? Geen persoonlijke notities, geen correspondentie met ouders, vrienden of andere familieleden, geen liefdesbrieven. Waar die er niet zijn, moet ik dat gaan invullen om de man tot leven te brengen, zo goed en zo kwaad als mogelijk is gaan bedenken hoe het geweest had kunnen zijn. Daarvoor gebruik ik bronnen die zijn omgeving in die tijd beschrijven. Bronnen over de plaatsen en omstandigheden waarin zijn leven zich afspeelde.

In economisch opzicht is de zeventiende eeuw een periode van ongekende bloei. Ook voor Friesland is het een ‘Gouden Eeuw’. We zien dat aan de toenemende welvaart in het land en aan de opkomst en groei van de universiteiten van Franeker en Utrecht waar Ignatius studeert. Tegelijk is het voor de Republiek een aaneenschakeling van land- en zeeoorlogen met de landen om ons heen. Door deze en andersoortige context te beschrijven plaats ik de persoon van Ignatius in zijn omgeving

en tijdsgewricht en wil ik zijn levensverhaal, bij het vrijwel ontbreken van zijn persoonlijke motieven en gevoelens, meer diepte geven, meer lagen. Hierdoor krijgen we een beter beeld van de wereld om hem heen en over de manier waarop hij daarin moet hebben gestaan. Op sommige momenten in zijn leven probeer ik me in zijn gedachten te verplaatsten en is het bescheiden fictie. Ik zie deze levensschets daarom als een milde vorm van *faction*.

Ignatius leefde in een periode die door weerkundigen wel wordt aangeduid als de ‘kleine ijstijd’. Een van de intrigerende bronnen over de omstandigheden in die relatief koude periode met strenge winters is *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage landen* (Buisman, 2000). Buisman beschrijft hierin het dagelijks weer in Nederland en West-Europa zo nauwkeurig mogelijk op basis van geschreven bronnen uit die tijd, zoals brieven, dagboeken en verslagen. Weer is bij talloze gebeurtenissen uit het verleden een doorslaggevende of verklarende factor, zeker ook voor het verloop van veldslagen, belegeringen en zeeslagen waar Ignatius bij betrokken is.

Voor het hoofdstuk over het ‘Rampjaar’ heb ik, naast eigen onderzoek, uitvoerig gebruikt gemaakt van standaardwerken over de verrichtingen van het Staatse leger gedurende 1672 en 1673 van Ten Raa en De Bas (Raa, 1911-2012), Panhuysen (Panhuysen, 2009), Fruin (Fruin, 1972), Van Nimwegen (Nimwegen, ‘Deser landen crijchsvolck.’ Het Staatse leger en de militaire revoluties (1588-1688), 2006) en Van Dam van Isselt. Om de tekst leesbaar te houden heb ik daarin spaarzaam verwezen naar deze werken. Dat tekort hoop ik met deze verantwoording goed te maken. Datzelfde geldt voor het hoofdstuk over de Utrechtse studententijd van Ignatius, waarvoor de publicaties van Vrankrijker (Vrankrijker, 1936), Vredenburg (Vredenburg, 1914) en Schmitz (Schmitz, 1969) en een mondelinge toelichting van prof. Dr. Leen Dorsman, hoogleraar universiteitsgeschiedenis Utrecht, waardevolle achtergrondinformatie boden.

Lodewijk XIV, koning van Frankrijk, met lauwerkrans. De zon was zijn favoriete zinnebeeld. Vandaar zijn bijnaam Zonnekoning.

HET RAMPJAAR 1672

Het is 12 juni 1672. Ignatius van Kingma, kolonel in het Staatse leger van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en aanvoerder van een regiment ruiters, kijkt uit over de Rijn bij het Tolhuys, de plaats waar de rivier het land binnenkomt. Aan de overkant van de rivier begint een overmacht van duizenden Franse ruiters aan de overtocht door een ondiepte. Franse kanonnen bulderen. De kanonnen van de Republiek blijven stil. Ze staan op de verkeerde plaats en kunnen hun doel niet bereiken. Vanaf zijn uitkijkpost op de hoge Elterberg kijkt de Franse koning Lodewijk XIV hoe zijn troepen de aanval inzetten op de kleine, maar puissant rijke Republiek. Na jaren van voorbereiding moet dit zijn *moment suprême* worden. Hij leidt een leger van 120.000 man, dat vanuit Frankrijk langs de Maas en de Rijn is getrokken om de Lage Landen een lesje te leren.

Ignatius overziet het strijdtoneel en weet onmiddellijk dat hij met zijn regiment kansloos is tegen deze getalsmatige overmacht, die bovendien beter getraind, betaald en dus gemotiveerd is. Daarvoor heeft hij na tientallen jaren als cavalerieofficier genoeg ervaring. Maar zich overgeven is geen optie. Zijn legeraanvoerder Paulus Wirtz heeft namelijk instructies van de Prins van Oranje om het riviervak, als onderdeel van de IJssellinie, tot het uiterste te verdedigen. Wirtz beschikt daarvoor, naast het regiment Kingma, over slechts drie regimenten cavalerie en een regiment infanterie, bij elkaar een paar duizend man te paard en te voet. Hij heeft ook maar een paar geschutstukken, die bovendien op de verkeerde plaats staan. Op het moment dat de eerste Franse ruiters de overkant bereiken en uit het water komen geeft Wirtz bevel tot de tegenaanval. Ignatius

kan niet anders dan dit bevel volgen, maar weigert om breeduit te waai-eren, zoals Wirtz verlangt. Dat zou in het zicht van de Franse kanonnen pure zelfmoord betekenen. Hij kiest ervoor, met de andere ruiteregimenten, om in linie aan te vallen. Al spoedig ontstaat er een onoverzichtelijk gevecht van man tegen man waarbij veel slachtoffers vallen. Vanaf de overzijde geeft de Franse koning opdracht om te blijven vuren en om met volgende eskaders aan de overtocht te beginnen.

De strijd wordt al snel hopeloos voor de Staatse troepen. Ten slotte ziet ook Wirtz in dat hij het nooit gaat redden tegenover de Franse overmacht. Hij beveelt zijn kolonels om zich met hun troepen tactisch terug te trekken. Dat spijt Ignatius allerminst. Door slim te manoeuvren heeft hij zijn verliezen weten te beperken. Wel moet hij de Friese infanteristen van zijn collega Aylva alleen bij het Tolhuijs achterlaten. Zij kunnen zich niet zo snel terugtrekken. De andere Friezen alsnog te hulp schieten zou zinloos zijn. De overmacht is te groot. Aylva moet zich maar overgeven.

Dat hij ooit tegen een overmacht zal moeten vechten, heeft Ignatius zich op 7 maart 1671 vast wel gerealiseerd. Op die voor hem gedenkwaardige dag is hij namelijk bevorderd tot kolonel te paard van een eigen, naar hem vernoemd regiment ruiters in het leger der Staten-Generaal. Het is het 6e Friese Regiment in dit leger en bestaat uit zes compagnieën van elk ruim zestig ruiters. Daarmee bereikt Ignatius de top van zijn militaire loopbaan. Zijn benoeming en de uitbreiding van het Staatse leger passen in de wederopbouw van de strijdkrachten van de Republiek met het oog op de dreigende internationale situatie. Er wordt al enige tijd gevreesd voor een aanval over land van de Franse koning met zijn bondgenoten in Duitsland. Over zee wordt een aanval van de Engelse vloot verwacht.

Ignatius heeft bij zijn benoeming tot kolonel al een lange en succesvolle militaire loopbaan achter de rug. In 1647, als hij 26 is, stellen de Friese Staten hem aan als kornet, de laagste officiersrang in de cavalerie. Na vijf jaar wordt hij ritmeester met een eigen compagnie ruiters. Hij is in dienst van Friesland, maar wordt veelvuldig ingezet bij krijgshandelingen van het Staatse leger voor de verdediging van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Ook als majoor en kolonel behoudt hij altijd zijn eigen compagnie als lijfgarde (zie bijlage 2). Deze compagnie bestaat uit harquebusiers, dat wil zeggen lichtbewapende cavalerie. De cavalerie is maar klein in het Staatse leger, maar essentieel door haar beweeglijkheid

en snelheid ten opzichte van de trage infanterie om de eigen aanvoerlijnen te beveiligen en die van de vijand te verstoren. De lichte cavalerie is bij uitstek geschikt om met snelle manoeuvres op het slagveld de vijand over de flank of vanachter aan te vallen. De cavalerie kan ook fungeren als de ‘ogen’ van het leger, en verkenningen uitvoeren.

Een regiment omvat zes tot twaalf compagnieën, dus circa 400-700 ruiters. (Rooms, 1997) Aan het hoofd van elke compagnie staat een ritmeester die 150 gulden per heremaand verdient.¹ Dat is vergelijkbaar met ongeveer € 3.000,- aan koopkracht nu, en een kolonel krijgt 200 gulden per kalendermaand (ongeveer € 4.000,-). Officieren en minderen bij de ruitery krijgen boven hun soldij een extra vergoeding voor het onderhoud van hun paarden. Manschappen bij de ruitery verdienen 28 gulden (ongeveer € 560,-) per heremaand. De bewapening van de ruiters bestaat uit een degen en een karabijn of twee pistolen. (Deursen A. v., 2005)

De officieren in de zeventiende-eeuwse legers behoren in overgrote meerderheid tot de adel. Die afstamming versterkt in het officierscorps het standsbesef en schept een solidariteitsgevoel tot over de landsgrenzen. Veel adellijke families zijn door huwelijken met elkaar verbonden, soms door heel Europa. In alle legers van Europa worden dan ook tot aan de Franse Revolutie en de opkomst van natiestaten grote aantallen buitenlandse officieren aangetroffen. De Republiek verbiedt overigens het dienst nemen in buitenlandse legers, waarschijnlijk ook omdat ze zelf over een relatief kleine bevolking beschikt. Hoewel de Republiek een afwijkende staatsvorm heeft, vertoont haar officierscorps niettemin veel overeenkomsten met de legers van de ons omringende monarchieën. Zo komen we in de loop van dit hoofdstuk nogal wat Franse officieren tegen in dienst van het Staatse leger die ook meevechten tegen de Franse koning. Op het eind van de zeventiende eeuw tellen de 26 nationale ruiteryregimenten 24 adellijke regimentscommandanten, onder wie acht vreemdelingen. (Deursen A. v., 2005)

Hoewel de Kingma's in Friesland formeel niet tot de adel behoren, zijn ze in Ignatius' tijd al zover op de maatschappelijke ladder gestegen dat hij zonder bezwaar officier kan worden bij de ruitery en daarin zelfs de operationele rang van kolonel en ere-rang van brigadier (brigade-generaal) haalt.

Afb. I.1 Europa in 1648.